

Výlet so spolužiakmi do Ostrihomu, 1943

L'udia, ktorí vedeli len jeden jazyk, boli ako biele vrany

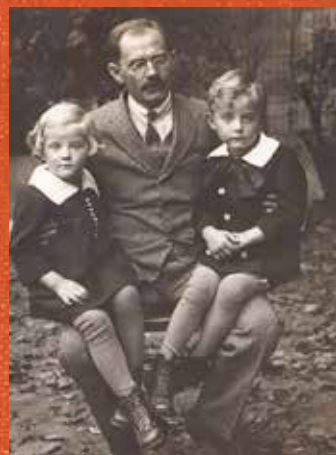
JUDIT MAYER

Pani Judit Mayer (1923 – 2015) vždy slúžila druhým. Ako prekladateľka z češtiny a slovenčiny, ako editorka či jazyková redaktorka, kultivujúca dielo niekoľkých generácií maďarských spisovateľov na Slovensku a dozaista aj ako priateľka – múdrymi radami, jemným humorom, ochotou pomôcť. Vďaka nej som v roku 2008 získal kontakt s viacerými maďarskými rodinami v Bratislave. Jej meno otváralo dvere, vzbudzovalo úctu a obdiv, a to rovnako u nemeckých, slovenských či židovských Bratislavčanov. Svojimi pracovnými aj súkromnými väzbami tieto svety navzájom spájala. Bola stredoeurópska intelektuálka, akých sme mali na Slovensku málo. Za svoju prácu získala právom niekoľko vysokých odborných ocenení a štátnych vyznamenaní. Tento rozhovor je výsledkom viacerých stretnutí predovšetkým v rokoch 2008 a 2015. Vychádza aj z nahrávky, ktorú realizoval s pani Mayer v maďarčine István Lanstyák. Výtah z našich rozhovorov z roku 2008 sme s I. Lanstyákom uverejnili v maďarčine v roku 2010.

Nasledujúce interview je teda kombináciou prekladu maďarských výpovedí so slovenskými odpoveďami, ktoré pani Mayer ešte spresnila v roku 2015. Žiaľ, ten najzaujímavejší rozhovor sa nezachoval. V rámci svojho výskumu som poprosil básnika Árpáda Tözséra, aby vyspovedal Judit Mayer v maďarčine, keďže ich spájala dlhoročná spolupráca a množstvo spoločných tém. S nadšením mi po rozhovore referoval, že interview bolo úžasné. Prvý raz vraj počul o veciach, ktoré ani on ako znalec Bratislavy nepoznal. Keď mi v technických veciach nevelmi zbehlý básnik odovzdal diktafón, ktorý som mu na nahrávanie požičal, bola na ňom zachytená jediná veta: „Nezabudnite si u mňa kľúč.“

S rodičmi a s bratom, 1928

S otcom a s bratom, 1926

1948

1951

S básnikom Á. Tözsérom, 1983

Odkiaľ pochádza vaša rodina?

Môj otec bol zo Sedmohradská, z Koložváru. V roku 1913 ho preložili do Prešporka na obchodnú akadémiu ako profesora nemčiny, maďarčiny a latiny. Nemčinár bol naslovovzatý, študoval v Lipsku a v Berlíne. Matka sa narodila v Rožňave, ale keď mala tri mesiace, tak starého otca, Józsefa Schrödlu, pozvali učiť na bratislavské, či vlastne ešte prešporské evanjelické lýceum. Takže vyrástla už tu a považovala sa za pravú Bratislavčanku. Ja a môj nebohý brat sme sa už narodili v Bratislave, za prvej ČSR. Ja v roku 1923 a on v roku 1921. Starý otec veľmi skoro zomrel, ešte v osemnástom roku, mal len päťdesiattri rokov. Napriek tomu si získal veľmi dobré meno v dejepisárskych kruhoch. Vždy sa čudujem, ako veľa toho stihol napísať napriek svojmu veku – dejiny lýcea, rôzne odborné články, dal do poriadku numizmatickú zbierku lýcea a archív.

Akým jazykom sa u vás doma hovorilo?

Samozrejme, po maďarsky. Maďarčina bola rodným jazykom mojich rodičov. Keď nechceli, aby sme im rozumeli, tak hovorili po nemecky. Ale pozdejšie to už nepomohlo, lebo sme sa nemčinu naučili. Aj starí rodičia z oboch strán často hovorili po nemecky. Starý otec z matkinej strany, historik, bol veľmi uvedomelý Maďar, no hovoril po nemecky dokonale. Iné to bolo so slovenčinou. Slovenskí spoluobčania neradi počúvajú, keď im hovoríme, kto tu hovoril pred rokom 1918 po slovensky. Slovenská inteligencia hovorila po slovensky len doma. Na verejnom fóre by so slovenčinou nemala úspech! Keď prišiel v osemnástom roku prevrat, tá staršia generácia, ako moji rodičia, to ešte nebrala ako „večný“ fakt. Mysleli si, že Česi prišli a zase aj odídu. Takže matka aj chodila na kurz slovenčiny, ale poriadne sa po slovensky nenaučila. Kurzy vtedy ponúkalo mesto pre svojich zamestnancov. Organizovali ich aj niektoré veľké slovenské rodiny, ktoré tu žili, ako Dérerovci, Kutlíkovci, Štefánikovci. No výsledok bol biedny. Tu, v Bratislave, matka slovenčinu vlastne nepotrebovala, lebo každý tu hovoril alebo nemecky, alebo maďarsky. Akurát na trhu sa dohovorela. Ani otec sa pekne po slovensky nenaučil. Pravda, rozumieť rozumeli. Po štyridsiatom piatom roku, keď už sme boli oslobodení, v úvodzovkách, a Maďari stratili štátne občianstvo spolu s Nemcami, bolo veľmi nepríjemné, keď niekto neovládal slovenčinu.

Ani v domácnosti ste nemali na výpomoc slovenské dievča alebo slovenskú opatrovatelku?

Opatrovateľku sme nemali. Mali sme slúžku, ale to boli väčšinou maďarské dievčatá zo Žitného ostrova alebo zo susedných Biskupíc.

Do akej školy ste chodili?

Dali nás do maďarskej školy. Vtedy ešte existovali v Bratislave maďarské školy a nikomu to nevadilo. Za prvej republiky to bolo samozrejme. Až neskôr to začali kritizovať. Mali sme tu aj gymnázium, tam som maturovala. Delili sme sa o spoločnú budovu s Nemcami na Palisádoch. My sme boli pred obedom, oni poobede a opač-

ne, tri dni tak a tri dni naopak. V tridsiatom ôsmom Nemci celú budovu obsadili a vyhodili nás. Dostali sme miesto na Kozej ulici, pozdejšie Šmeralovej. Po fronte tam už sídlila Prírodovedecká fakulta. Boli sme tam vlastne len pol roka, práve v čase, keď v blízkom župnom dome sídlil snem. Keď tam štrnásteho marca 1939 vyhlásili samostatný štát, museli sme čakať, kým nás pustia von, a nesmeli sme ísť smerom k Župnému námestiu.

Vedeli ste predtým, než ste išli do školy, aj iný jazyk ako maďarský?

Trošku sme vedeli po slovensky. Bývali sme na Konventnej, premávka tam fakticky neexistovala, mohli sme sa hrať s deťmi na ulici. Tam sme sa niečo naučili. Náš dom patril evanjelickej cirkvi. Starší susedia boli väčšinou Nemci a Maďari, Slováci tam veľmi nebývali. A od druhej triedy sme sa po slovensky učili v škole. Samozrejme, ani naše učiteľky a učitelia nehovorili po slovensky dokonale, boli to Maďari. Ale na gymnáziu nás už slovenčinu učili Slováci, ktorí ovládali maďarčinu. Od prvej triedy až po maturitu. Okrem toho sme každý rok chodievali do Harmónie pri Modre, aj tam sme mali príležitosť hovoriť a učiť sa po slovensky.

Na gymnáziu asi pribudli aj ďalšie jazyky...

Áno. Od tretej triedy latina a od piatej francúzština. Ako nepovinný jazyk sme mali nemčinu. Neskôr, na univerzite, som mala aj gréčtinu.

V akých situáciách ste využívali nemčinu?

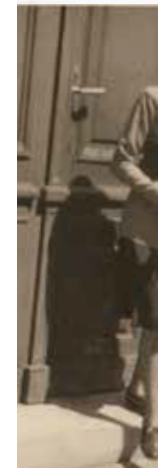
V Bratislave sme mali aj nemeckých priateľov, pravda, pokiaľ to boli slušní ľudia. Niektorí sa potom pridali na stranu karpatských Nemcov a správali sa ako nacisti, tých sme nemali v láske. Ale boli aj starí dobrí nemeckí Bratislavčania, ktorí také veci nikdy nerobili. Síce vedeli aj po maďarsky, ale mali výslovnosť, akú už dnes nepočúť. Po gramatickej stránke hovorili celkom dobre, ale mali strašne silný nemecký akcent.

Bratislavská nemčina tiež nemala najlepšiu povest'...

Na Zuckermantli a na Schlossbergu sa hovorilo podobne ako vo Viedni, v Ottakringu, len ešte trochu škaredšie. Moja mama hovorila touto nemčinou vždy, keď ku nám prišiel napríklad inštalatér alebo podobný typ. Aby sa cítili dobre. *Haben schon klitten?* To znamená: „Už ste zvonili?“ – *Haben Sie schon geäutet?* To bolo to tzv. *kraxlhuberisch*. Ale vo vzdelaných kruhoch sa hovorilo po nemecky spisovne.

Vyrástli ste v rodine stredoškolského profesora, pravdepodobne ste mali veľa kníh.

Isteže. Veľa sme čítali. Najprv rozprávky a knihy pre mládež. Otec nám veľmi rád rozprával. Iliadu a Odysseu som počula od neho, nemusela som ich čítať. Otec mal v škole na starosti profesorskú knižnicu a pestoval si dobré vzťahy s kníhkupcom Steinerom. Ten mu vždy najprv požičal nové knihy, ktoré otec prečítal alebo ich dal prečítať matke, tá bola tiež veľmi usilovná čitateľka, a potom niečo vybral pre

1943

Kraxlhuber
– posmešné pomenovanie bratislavského Nemca hovoriaceho nárečím. Pôvod označenia je neznámy.

knížnicu. Čítali sme aj maďarské noviny. Pražské *Pragai magyar hírlap* a budapeštianske *Pesti Újság*, a tunajšie noviny *Új Hírek*. Niekedy aj nemecký denník *Grenzboten*, kým ešte nebol zglajchšaltovaný.

Mali ste priateľov aj zo židovských rodín? Ako sa u nich rozprávalo?

Isteže, mali sme. Jazykovo to bolo rôzne. Vzdelanejší ľudia už hovorili peknu nemčinou alebo po maďarsky. A Židia sa skoro naučili po slovensky, najmä tí, ktorí obchodovali, sa o to snažili. Keď ste išli v Bratislave do nejakého obchodu, tak vám veľmi vyšli v ústrety. Opýtali sa vás, či chcete hovoriť maďarsky, nemecky alebo slovensky, takže obchodník to musel ovládať. V mojom detstve už neexistovalo bratislavské geto v takom zmysle ako volakedy – zatvorené. Židovská inteligencia, lekári, právnici, obchodníci a podobne už žili roztrúsení po celom meste. Ale na Kapucínskej a Židovskej ulici žilo veľa chudobných Židov. *Trödleri*, handrári, tí, čo opravovali dáždnyky, predávali kefy a všeličo iné, tí všetci tam bývali. Ak tam človek vošiel, chytili ho za rameno, aby sa išiel pozrieť na ich tovar. Medzi nimi boli mnohí, ktorý hovorili jidiš.

Aký vzťah mali Židia k Maďarom?

Rozhodne existovali aj maďarsky cítiaci Židia, no väčšia časť židovskej inteligencie sa orientovala na Nemcov. Dávala svoje deti radšej do nemeckých gymnázií, odkiaľ ich potom v tridsiatom ôsmom, deviatom vylúčili. Vzali ich potom ešte do maďarských škôl, ale aj odtiaľ ich po dvoch rokoch vypovedali. Slovensky cítiaci Židia žili v skutočnosti len na vidieku. V Bratislave nemožno hovoriť o slovenských Židoch. Medzi dvoma vojnami si už pri sčítaní mohli vybrať aj židovskú národnosť, ale tí, čo sa chceli uplatniť, si prihlásili československú národnosť.

Medzi dvoma vojnami vládlo medzi Bratislavou a Viedňou čulé spojenie. Chodievali ste do Viedne?

Nie. Viedeň síce bola veľmi blízko, ešte tam chodila električka. Bratislavčania tam chodievali aj do divadla a potrebovali k tomu len cestovný pas. Rodičia sem-tam išli, ale my deti nie. Ako päťročná som bola v Maďarsku, no nie v Budapešti, ale v Pásztó, mamin strýc tam bol prednostom stanice, boli sme raz uňho dva týždne. Mali tam o nás celkom nesprávne informácie. Pýtali sa matky, či vieme vôbec po maďarsky, a ona na to, že ináč ešte ani nevedia.

Stretli ste sa v medzivojnovom období s ľuďmi, ktorí ovládali iba jeden jazyk?

Málokedy. Bolo to také zriedkavé ako biela vrana. V Bratislave nebolo zvykom, že ľudia vedeli len jeden jazyk. Boli tak snáď niektoré slovenské rodiny, ktoré prišli z vidieka a ešte sa nenaučili ani po nemecky, ani po maďarsky. Ale väčšina, to praobyvateľstvo, ovládala viacero jazykov. Starí Bratislavčania hovorievali, že v Bratislave sa dá dohovoriť desiatimi jazykmi – pripočítali jazyk jidiš, cigánsky, okrem toho tu žili talianske rodiny, francúzske, v Cvernovke boli Angličania. A žili tu aj Chorváti, ktorí si svoj jazyk veľmi udržiavali, hoci úradne nebol uznaný. Tak to

vyjde aj na tých desať... A Česi, čo sem prišli, vedeli všetci po nemecky. Myslím inteligenciu. Ale ešte aj takí železničiar a poštári, ktorých sem preložili z Moravy a Čiech, lebo nebolo dosť slovenských úradníkov, vedeli po nemecky aspoň voľačo. Bolo celkom bežné, že jazyky sa miešali, a to nielen v rodinách, ale aj na verejnosti. Môj otec bol napríklad členom Spolku malokarpatských turistov. Keď sa každý mesiac stretli na schôdzi, bolo celkom bežné, že jednu vetu začali po nemecky a dokončili po maďarsky, alebo naopak. To sa nikomu nezдалo zvláštne. Po slovensky tam nerozprávali.

Pripomínali ste si v rodine aj maďarské národné sviatky?

Áno, 15. marec, výročie vypuknutia revolúcie 1848/49 v Uhorsku. Tento deň nás zobrali rodičia pred maďarský konzulát, kde bola vztýčená červeno-bielo-zelená maďarská vlajka. Konzulát bol na rohu Bielej ulice a Františkánskeho námestia, neskôr tam bola Devín banka. Ešte aj dnes je tam stojan na zástavu. Ten sviatok sme si pripomenuli aj v škole. Ako žiaci sme sa medzi sebou dohodli, že prídeme sviatočne oblečení. Učiteľia si to „nevšímli“.

Kedy si Maďari začali v Bratislave pripomínať 15. marec aj na verejnosti?

Až v dobe socializmu, v šesťdesiatych rokoch, keď opäť postavili Petőfiho sochu. Tam sme chodievali v tento deň a chodíme až dodnes. Petőfiho sochu obnovili v Medickej záhrade.

Prečo sa tento sviatok neoslavoval verejne už v prvej demokratickej ČSR?

Jaj, to bolo vtedy veľmi chúlостivé! Ešte aj maďarskú hymnu bolo zakázané spievať, dokonca ani počúvať sme ju nemohli. V maďarskom rádiu ju vtedy hrali vždy o polnoci. Ak niekto v tom čase počúval rádio, musel si zatvoriť okno, aby ju nebol počuť von.

Oslavoval sa v Bratislave 20. august, sviatok svätého Štefana?

Ten sa oslavoval v niektorých obciach, v tých, kde bol svätý Štefan patrónom. Oslavovali ho ako cirkevný sviatok, nerobili z neho národnostnú vec.

Mali aj bratislavskí Nemci vyhranenú národnostnú identitu?

V Bratislave údajne, ako to viem od svojich rodičov, bolo nemecky hovoriace obyvatelstvo viac maďarsky cítiace. Pri sčítaní v roku 1920 sa mnohí prihlásili k maďarskej národnosti. Ale medzi inteligenciou boli aj vtedy jednotlivci, ktorí lipli na svojom nemeckom jazyku. Ukázalo sa to koncom prvej svetovej vojny, keď sa pretriasala tzv. burgendlandská otázka. Boli takí evanjelickí kňazi, ktorí veľmi chceli patriť k Rakúsku, lebo na území, pripojenom k nemu, bolo viac-menej nemecké obyvatelstvo. A neskôr, v tridsiatych rokoch, niektorí pre seba objavili Hitlera a ríšu, hlavne v tridsiatom ôsmom, po anšluse Rakúska, sa im führer začal pozdávať. Ale to neplatilo vo všeobecnosti. Najmä jednoduchší ľudia skočili na nacistickú propagandu, napr. robotníci z vinohradov. Na Konventnej ulici, Jókaiho ulici

alebo na Vysokej bol vidieť vo sviatočné dni už v rokoch 1939 a 1940 celý les zástav s hákovými krížmi.

Mešťania neboli takí nadšení ríšou?

Mestská inteligencia nie až tak veľmi. Ale zato aj medzi nimi sa našli obdivovatelia. Napr. jeden evanjelický profesor teológie, nebola to žiadna novina, vždy sa prejavoval ako veľký Nemec, ešte aj môjmu otcovi dohovárал: „Čo je to za robotu, vy, nemčínár, vynikajúco hovoriaci po nemecky, aj vaša žena, podľa mena Nemka, tiež veľmi dobre hovorí po nemecky, prečo dávate vaše deti do maďarskej školy? Teraz je čas, aby ste zmenili smer, teraz Hitler znovu každého prijíma na svoju hrud.“ Otec sa tak nazlostil, že ho skoro vyhodil.

Boli medzi bratislavskými Nemcami aj takí, ktorí vedeli len po nemecky, a po maďarsky nie?

Boli, áno. O tom je tu jedna milá historka. Keď v roku 1920 prišiel český sčítací komisár a spýtal sa tety Wildmoserovej, ktorá pochádzala z obchodníckej rodiny, že akú má národnosť, odpovedala: maďarskú. Nato jej komisár povedal: „*Aber Frau Wildmoser, Sie sprechen ja doch gar nich Ungarisch.*“ * Teta odpovedala: „*Das geht Sie einen Schmarren an!*“** Priam lipla na tom, že je Maďarka. Aj mamička mi rozprávala, že keď ona chodila ešte v Prešporku do meštianky, tak tam boli aj dievčatá, ktoré veľmi zle hovorili po maďarsky. Tie potom prosili svoje mamy, aby s nimi doma trénovali maďarčinu, pretože je to *viel eleganter*.

Vnímali ste češtinu v Bratislave ako cudzí jazyk?

Áno. Čeština nám bola dosť cudzia. A Česi si zaujímavým spôsobom ponechali svoj jazyk. Nehovorili po slovensky, ale zásadne po česky.

Čo sa zmenilo v používaní jazykov v Bratislave po tridsiatom ôsmom?

V tridsiatom ôsmom roku veľa Maďarov odišlo, keď došlo ku zmene hraníc. Ale zmeny prišli už skôr. Po sčítaní ľudu v tridsiatom roku tu už Maďari nemali dvadsať percent, ale iba osemnásť a prvá vec, čo mesto urobilo, bola, že odstránili trojjazyčné slovensko-nemecko-maďarské pouličné tabule. Maďarčinu škrtli a tabule boli už len dvojjazyčné. Aj po tridsiatom ôsmom tu ešte stále zostala dosť veľká skupina Maďarov a na ulici ste stále počuli aj maďarčinu. Napr. v Dornkappl, dnešnej Trnávke, alebo na Tehelnom poli. Tam žilo veľa maďarských robotníkov, ktorí pracovali v Grünebergovej továrni, ale aj v Siemenske a Dynamitke – spolu s Nemcami. Za Slovenského štátu sa už však začali diať aj také atrocitu, že niektorí veľkí nacionalisti už nechceli Maďarom dávať ani ich základné práva. To boli také nešťastné veci. Pritom v tom parlamente, kde sedelo tak veľa farárov a boli nacionalisti, nebolo takého poslanca, ktorý by nevedel po maďarsky, aj keď to mnohí zapierali. Naopak, nemčina bola vítaná, lebo Slovenský štát bol vlastne Hitlerovým vazalom. Nemci tu mali všelijaké veľiké práva, mali svojho štátneho tajomníka Karmasina a ten tiež nemal rád Maďarov.

* Ale, pani Wildmoserová, veď vy predsa vôbec nehovoríte po maďarsky.

V ktorom roku ste išli na univerzitu?

Po maturite, v štyridsiatom prvom. Mala som v Nových Zámkoch veľkorysého strýka, ktorý ma podporoval na štúdiách. Moji profesori z gymnázia mi v Budapešti vybavili internát. Ale nemohla som štúdium ukončiť, lebo prišiel front. Nemci obsadili Maďarsko 19. marca 1944. Práve som sa vrátila domov na veľkonočné prázdniny a viac ma už nepustili von. Bolo potrebné mať nemecký *passierschein** a Nemci mi ho nedali. Takže som prerušila štúdium a dokončila som ho až v šesťdesiatom roku tu, v Bratislave.

Čo ste študovali?

Maďarčinu a históriu. A ako tretí predmet som si pridala slovenčinu, takže som bola študentkou Istvána Kniezsú. Kniezsú bol známy tým, že trval na používaní označenia *tótok* pre Slovákov, pretože je vraj historicky správne. Ale ja som ho odmietala, lebo Slováci ho vnímali ako urážlivé, tak prečo by sa malo používať. Od svojich slovenských spolužiakov, žijúcich v Maďarsku, som sa vlastne naučila po slovensky hovoriť. Slovenčina, ktorú sme sa učili v škole v Bratislave, nestačila. Gramatiku sme vedeli veľmi poriadne, aj niečo z histórie, literatúry a tak ďalej, ale tak bežné hovorové veci nie. To sa musíte naučiť od tých, ktorí to ovládajú perfektne.

Všimli ste si v Budapešti jazykové rozdiely medzi maďarčinou v Bratislave a v Maďarsku?

Jazykové rozdiely neboli citeľné, vtedy ešte nebol medzi inteligenciou v móde slang a podobné prejavy. Ináč, nikdy som necítila ako nevýhodu, že som chodila na gymnázium v Bratislave. V Pešti som sa stretávala so študentmi z rôznych gymnázií, ale nevedeli viac ako ja. Ovšem boli veci, ktoré ma tam prekvapili. Napríklad v Bratislave bol život v tom čase modernejší, demokratickejší. V Pešti som bývala na internáte. Raz som sa vybrala do mesta, ale službukonajúca profesorka ma zastavila a hovorí: „Kolegyňa, vráťte sa!“ Pýtam sa: „Čo sa stalo?“ – „Veď vy nie ste poriadne oblečená!“ Vysvitlo, že som nemala na hlave čiapku alebo klobúk. Lebo dobre vychovaná slečna nevyjde na ulicu bez pokrývky hlavy. Nevedela som, či sa mám smiať alebo plakať. Ostatné dievčatá riešili tento problém tak, že vždy mali vo vrecku čiapku, a keď odchádzali alebo prichádzali, tak si ju nasadili. Ale kým sme prišli po električku, tak sme si ju dali dole.

Ako sa v Bratislave zmenila situácia po vojne?

Bolo to tak, že ste po maďarsky alebo po nemecky nemohli na ulici otvoriť ústa, lebo by vás prenasledovali. Zažili sme veľa nepríjemného. Maďarských obyvateľov udávali a šikovali ich do Petržalky, do tábora. Aj moju rodinu niekto udal a matku a brata dali do Petržalky. Ja som mala šťastie, lebo som nebola doma. Nechali mi odkaz, že sa mám prihlásiť, no taká hlúpa som nebola. Našťastie vždy boli ľudia, cez ktorých sa dalo niečo vybaviť, tak sa nám podarilo zadovážiť nejaké povolenie a aj byt sme dostali naspäť, lebo ho ešte nikto neobsadil.

* priepustku

István Kniezsú (1898–1965), maďarský jazykovedec, slavista, pochádzajúci z Trstenej.

Ako sa dokázali prispôsobiť vaši rodičia a ich generácia novej situácii po roku 1945 bez potrebných jazykových znalostí? Boli už na dôchodku.

Otec mal v roku 1944 šesťdesiat rokov. Keď prišlo k zmene režimu a vrátila sa bývalá republika, ihneď ho prepustili. Rodina zostala bez príjmu, nemali sme nič. Ale potom otcov bývalý riaditeľ, poriadny človek, vybavil pre svojich bývalých starších kolegov, aby mohli dostať dôchodky. Ten dôchodok bol malý, ale bol. V kruhu našich známych bolo veľa takých, ktorí sa pred štyridsiatym piatym nenaučili po slovensky. A ja som vtedy z toho žila, že som ich učila slovenčinu. Mala som viacero takýchto žiakov, zväčša bratislavských starousadlíkov.

Takže vaša generácia už vedela dobre po slovensky?

Zväčša áno. Tí starší ľudia už mali deti, ktoré za nich vedeli po slovensky vybavovať na úradoch. Mój starší brat, keď sa zapísal na Vysokú školu technickú, síce ešte nevedel dobre po slovensky, ale počas štúdia sa naučil.

Ako ste využili vo svojom profesionálnom živote viacjazyčnosť, ktorú ste získali v bratislavskom prostredí?

Po vojne som sa najprv kvôli národnosti nevedela zamestnať. Potom som robila ako úradníčka, až som sa dostala do poľnohospodárskeho vydavateľstva. Bola tam malá maďarská redakcia, kde som pracovala ako jazyková redaktorka a neskôr, keď môjho šéfa vykopli v rámci previerky v päťdesiatom ôsmom, ktorú vymyslel prezident Novotný, som mala na starosti celú redakciu. V šesťdesiatom siedmom som prestúpila do jedného maďarského vydavateľstva, z ktorého neskôr vzniklo vydavateľstvo Madách. Tu som začala prekladať z češtiny a slovenčiny do maďarčiny.

Ako ste sa učili prekladať?

Na preklade odborných článkov. Tu som sa naučila, že treba prekladať, čo je v pôvodnom texte, žiadne blúznenie či obkecávanie. Keď som sa dostala do Madácha, navrhli mi, nech skúsim niečo preložiť. Povedala som im, nech mi nedajú hneď prekladať beletriu, ale radšej nejaký cestopis alebo také niečo. A tak sa to začalo. Názov môjho prvého prekladu bol *631 dní v Barme*. Keďže s týmto prekladom boli spokojní, mohla som začať prekladať krásnu literatúru. Mojm ďalším prekladom bol *Záhradníkov rok* od Karla Čapka – vynikajúce malé dielo. V maďarčine dostalo názov *A szenvedelmes kertész**. Aj tento preklad sa mi veľmi dobre podaril, navyše sa vynikajúco predával, lebo to bol rok 1970 a vtedy v Maďarsku vrcholilo záhradkárске hnutie. V rámci knižného týždňa rozchytali knihu ako cukor. Na základe tejto knihy mi vydavateľstvo Európa zverilo preklad ďalších Čapkových spisov. Medzitým som prekladala aj iné veci, historické romány atď. Takže prekladateľstvo som si osvojila v praxi. Nemyslím si, že je dobré začať túto prácu štúdiom teórie. Lepšie je začať s prekladom, prečítať si k tomu niečo z teórie a vrátiť sa k prekladu s využitím načítanej teórie.

* Náruživý záhradník

Používali ste po vojne naďalej aj nemčinu?

Len medzi štyrmi stenami. Inak sa nedalo. Občas sme sa doma rozprávali, aby sme nezabudli. Kým ešte žila moja matka, veľa sme pozerali rakúsku televíziu. Neskôr, po osemdesiatom deviatom, som z nemčiny do maďarčiny preložila na podnet Selmy Steinerovej Benyovszkého *Spaziergang durch Alt-Pressburg*.*

Hrali jazyky úlohu v tom, s kým sa priatelíte?

Nie bezpodmienečne. Pravda, iná bola situácia po vojne. V tom vyostrenom období človek nechcel udržiavať vzťah so Slovákmí. Ale s výnimkou tohto obdobia som vždy mala priateľov Slovákov. Boli to však tolerantní ľudia, žiadni nacionalisti, lebo tých nemám rada. Ale predsa len najviac udržiujem kontakty s Maďarmi. V kasíne, kam som chodievala, sú viac-menej Maďari. Ale existoval aj iný klub – Spoločnosť slovensko-maďarského priateľstva, kam chodilo aj zopár Slovákov, nielen Maďari. Vymysleli ju v Lučenci a fungovala pod záštitou Helsinského občianskeho výboru. Konali sa tam rôzne prednášky a na záver odznelo vždy zhrnutie v tom jazyku, v ktorom prednáška neodznela.

Ako ste vnímali zmeny v roku 1989?

Zo začiatku som bola skeptická, myslela som si, že to nebude taká naozajstná zmena. Videla som, kto všetko chodí štrngat kľúčikmi, akí ľudia sú zrazu demokrati. No predsa to len zmena bola. V každom prípade v nás vystupňovala isté naivné očakávania, keď sme počuli príhovor Lajosa Grendela na Námestí SNP v maďarčine. Kňazkovi vtedy nedovolili utrhnúť sa nacionalistom z reťaze. Očakávali sme, že postavenie Maďarov a maďarskej kultúry na Slovensku sa výrazne zlepši. No v rovnakom čase už na Hviezdoslavovom námestí začala Štúrova spoločnosť hlásať to svoje...

Keď sme sa raz rozprávali o Maďaroch na Slovensku, tak ste povedali, že obraz mosta, ktorý má vyjadrovať ich postavenie, sa dá chápať aj kriticky. Ako?

Od Maďarov na Slovensku sa očakáva, že by mali byť sprostredkovateľmi medzi Slovenskom a Maďarskom, lebo patria viac-menej do oboch kultúr. Ale most nie je len miesto spájania, ale aj miesto, po ktorom sa šliape z oboch strán. Sú v takej pozícii, kde sa do nich kope z jednej aj z druhej strany.

* Prechádzka po starom Prešporoku

Lajos Grendel (*1948), znám predstaviteľ maďarskej prózy žijúci na Slove